

Válasz.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Nagyon köszönöm, hogy Méhely Válaszának kefelevonatát rendelkezésemre bocsátani sziveskedett. Nem látom azonban szükségesnek, hogy a multkori válaszom után még «viszonválaszt» is irjak. Azt hiszem, hogy ama válaszomban mindenre megfelelttem, a mit «birálatában» könyvem ellen felhozott s nyugodtan bizhatom ügyemet az elfogulatlan olvasók ítéletére, annál nyugodtabban, mert Méhelynek eme válaszában azt látom, hogy ő az általános felfogás és általános nézetek ellenében privát hajlamait és privát nézeteit akarja zöldágra juttatni, melyeket én eddig se nem ismertem, se elfogadni nem tartozom. Ám olvassák az érdeklődők a részemről felhozott forrásokot és műveket és tanulmányozzák a Méhely apparatusát, s meg fognak győződni, ki áll helyesebb alapon: a középiskolai tankönyv írója-e, mint ilyen, vagy a csak azért is «önálló nézetekre» emelkedő bíró. Ugyanezt mondhatom didaktikai szárnyalására is. Meg vagyok azonkívül győződve, hogy bármit, és bármennyit irnék is álláspontom felvilágosítására és támogatására, Méhely azt sem hagyáná szó nélkül. Legyen hát az övé az utolsó szó.

PASZLAUSZKY JÓZSEF.

VEGYESEK.

— † **Kozocsa Tivadar**, a tanítóképző tanárok egyesületének közbecsülésben álló alelnöke, állami polg. iskolai tanítóképző-intézeti r. tanár, az országos tanszermuzeum s az orsz. méhézeti egyesület titkára f. é. márczius 6-ikán életének 43., tanári működésének 20. évében elhunyt. Munkássága főképp arra irányult, hogy a népiskolai oktatást tartalmasabbá, sikeresebbé s nemzetiebbé tegye. Ritka köteleességtudás jellemezte egész működését. Temetése nagy részvét mellett ment végbe. A ravatalnál dr. Kovács János pædagogiumi tanár mondott megható búcsúbeszédet. Legyen áldott a nemes lélek emlékezete!

***

— † **Regéczy József** (szül. Kassán 1851 febr. 6., meghalt 1895. márcz. 21.). Mély részvéttel értesülünk a nagyszombati kir. kath. tanítóképző intézet érdemes igazgatójának, a jeles pædagogiai írónak, a több éven át kiváló gondnal szerkesztett *Kalauz* szerkesztőjének, a Magyar Pædagogiai Társaság rendes tagjának gyászos elhunytáról. Özvegyet és öt gyermeket hagyott hátra. Pædagogiai irodalmunknak egyik kiváló munkása volt. Erdemeit és pályafutását legközelebb életrajz-alakban kívánjuk ismertetni. Áldás emlékére!

— Az Athenæum 4-ik évfolyamának első száma a következő tartalommal jelent meg: *A felelősség elve a magyar alkotmányban*, dr. Ferdinándy Gézától (I. közl.). Az erkölcsi rendnek a kormányzati rendszerre való nagy befolyását és teljes érvényesülésének szükségét fejt ki. — *Tolsztoj és a keresztény vallás* (N-N)-től. Azon vallás-philosophiai és theologiai nézeteit fejt ki Tolsztojnak, melyeket ez a német ethikai társaságnak hozzá intézett felhívására írt válaszában kifejezett. — *Az orosz agrár-reformok* Várnai Sándortól. — *Spenser Herbert ethikája* dr. Lechner Lászlótól. Spenser ethikai rendszerének ismertetése. — *Az álom lélektana* Belják B. Páltól (I. közl.) az álmodás természetét a legújabb physiologiai kutatások segítségével igyekszik megvilágítani. — *Új eredmény a physiologiai æstetikában* dr. Pekár Károlytól az astigmatismus æsthetikai értékesítését kísérli meg. — Az irodalmi rovat több hazai és külföldi művet ismertet, többek közt igen terjedelmesen *Concha Gy. Politika-ját*.

***

— **Hibaigazítás.** Spitkó Lajosnak mult számunkban közölt cikkében a 175. lapon e h. «bokros elfogultság» — «bokros elfogaltság» olvasandó.

***

— **A fizetésemelés jóváhagyása.** A belügyminiszter a fővárosi tanítóság fizetésemelésére vonatkozó közgyűlési határozatot változatlanul jóváhagyta. Ez intézkedés bizonyára osztatlan örömet fog kelteni azokban is, a kik áldásaiban egyelőre nem részesülnek, mert úgy tekinthető, mint a tanítóság jobb jövőjének hajnala. Egyelőre szívből szerencsét kívánunk az áldásban részesülőeknek.

***

— **Valami a szemléltetésről és a nemzeti génusról.** Ily cím alatt közli az Országos tanáregyes. közlöny f. é. 24. száma *Varga Ottónak* a szakosztályban tartott értekezését, melyben a szerző szemléltetésünk hiányairól, nemzetietlen és rovásunkra hazug voltáról szól s e bajokon a tanáregyesület actiója által segíteni kíván. A tanáregyesület választmánya magáévá tette az ügyet és egy bizottságot küldött ki egy tervezet kidolgozására, melyben egy hazai tárgyú és készítményű szemléltető képgyűjtemény létesülhetésének módozatai körvonaloztassanak.

***

— **Classica-philologiai muzeum szervezése a debreczeni ref. főgymnasiunban.** A ref. egyházkerületi gyűlés a mult év tavaszán Dóczi Imrének görögországi tanulmányújáról tett jelentése kapcsán tett indítványa alapján megbizta a gymn. tanári kart, hogy készítsen részletes tervezetet egy class.-phil. műgyűjtemény szervezése tárgyában. A tanári kar elkészült munkálatával, melyet a legközelebbi egyházkerületi köz-

gyűlés elé fog terjeszteni. A class.-phil. muzeumnak már is meg van vetve az alapja, a mennyiben a közokt. miniszter úr a lefolyt tanszerkiállítás alkalmából 500 frtot ajándékozott a főgymnasiumnak tanszerek beszerzésére, s ebből a tanári kar 300 frtot épen a class.-phil. alapvető szemléltető eszközök beszerzésére fordított. A tanári karnak az egyházkerületi gyűlés elé terjesztendő javaslatát teljesen közli a Debr. Protestans Lap f. é. 9. száma.

***

— A millénniumi tanügyi kongresszus előkészítő bizottsága 1895. márcz. 15. a M. T. Akadémiában *Heinrich Gusztáv* elnöke alatt nagy érdekű értekezletet tartott, melyen hatvan-hetven tanügyi férfiú vett részt a szép számban megjelent előkelő hölgyeken kívül. A kormány részéről jelen voltak *Klamarik János* és *Leövey Sándor* miniszteri tanácsosok; a főigazgatók közül *Hóman Ottó*; az igazgatók közül *Mauritz Rezső*, *Cserven Flóris*, *Vámosy Mihály* és *Berecz Antal*, a felekezetiek közül *Komlóssy Ferencz* esztergomi kanonok, egyházmegyei főtanfelügyelő. Továbbá a következő tanfériak: *Péterfy Sándor*, *György Aladár*, *Kármán Mór*, *Keleti Gusztáv*, *Hegedüs Károly*, *Entz Géza*, *Alexander Bernát*, *Petz Gedeon*, *Herrmann Antal*, *Léderer Ábrahám*, *Csengeri János*, *Beke Manó*, *Négyessy László* stb. *Heinrich Gusztáv* elnök bemutatta az 1896-ban tartandó országos, egyetemes tanügyi kongresszus szervező gyűlése elő terjesztendő javaslatot, melyet *Nagy László* titkár olvasott fel. Az első egyetemes és országos magy. tanítógyűlést 1848-ban tartották meg, melyről *Péterfy Sándor* épen most ismertető füzetet adott ki. *György Aladár* meleg szavakban ajánlotta ezt az érdekes füzetet a második kongresszus előkészítőinek figyelmébe. A millénniumi tanügyi kongresszus tagja lehet mindenki, a ki két forintnyi tagsági díj befizetése mellett a nevelés és tanítás országos érdekű kérdéseiről érdeklődik. A kongresszus az 1896-iki rövidebbre fogott tanévnek végén lesz Budapesten.

Háromszáz tagu rendező-bizottság fogja a millénniumi nagy kongresszus ügyeit intézni. Az állandóan működő iroda az érdeklődőknek mindenben felvilágosítással szolgál. A kongresszus hivatalos *Értesítőt* ad ki, mely a gyűlések alatt napilappá változik s a mozgalom összes aktáit publikálja. Az *Értesítőt* minden tag s valamennyi tanügyi egyesület és testület díjtalanul megkapja. A kongresszusok ülései szakosztályiak és egyetemesek lesznek. A szakosztályok a következők: Neveléstudomány (házi nevelés, társadalmi nevelés, iskolafelügyelet, nőnevelés). Főiskolák. Középsiskolák. Polgári iskolák. Népoktatás. Kisdiednevelés. Tanítóképzés. Kereskedelmi és ipariskolai oktatás. Gazdászati, erdészeti és bányászati szakoktatás. Művészeti oktatás. Emberbaráti intézetek. Testi nevelés. A kongresszus bármely tagja bármelyik szakosztály tagja lehet. Minden

szakosztálynak elnöke és tisztikara van. Az összes üléseken épen úgy, mint a szakosztályokban minden tagnak szavazati és tanácskozási joga van. Az ügyrendet a rendező bizottság fogja megállapítani. Az előkészítő bizottság husvét hetében, április 11-én fogja az országos szervező gyűlés elé terjeszteni javaslatát. A javaslatához hozzászólottak *Kármán, Vá-mossy, Péterfy, György Aladár, Mauritz, Klamarik, Alexander, Beke, Csengeri, Lederer* és még számosan, mire az elnök kimondta a határozatot, hogy a módosított javaslatot a szervező gyűlés elé terjesztik. Mint-hogy az érdeklődés országszerte általános s a jelentkezők száma napról-napra gyarapodik, az előkészítő bizottság pénztárnokul *Mauritz Rezső* főrealiskolai igazgatót (Budapest, VI. ker. főrealiskola) választotta meg. Ugyanekkor a kongresszus Értesítőjének szerkesztőjéül *dr. Kőrösy László* főrealiskolai tanárt választották meg. A millénniumi kongresszusi Értesítő első száma már husvétra meg fog jelenni. Az előkészítő bizottság végül köszönetet szavazott *Heinrich Gusztáv* elnöknek, a ki rendkívüli tevékenységével már eddig is nagy sikereket biztosított a millénniumi tan-ügyi kongresszusnak.

***

— A debreczeni középiskolai tanári kör a tanterv-revisióról. Az országos középiskolai tanáregyesület debreczeni körének márcz. 9-dikén tartotta első közgyűlésén *Dóczi Imre* a kör elnöke tartott felolvasást a tanügyi közvéleményi mozgató kérdésekről, hogy e kérdések részletesebb fejtegetésére a kör tagjainak figyelmét felhívja. Ő maga a fölvetett problémák közül mintegy a legaktuálisabb s a középiskolát legközelebből érintő kérdéstről az orsz. tanáregyesület budapesti választmánya által legujabban felszínre hozott tanterv-revisióról fejtette ki nézeteit. Kiemelte, hogy a középiskolai törvény meghozatala óta milyen egységes szellem jött létre középiskoláinkban, hogy még az autonóm tanintézetek is közelebb simultak az állami középiskolai tanterv irány-elveihez, s kifejezte az iránt való aggodalmait, hogy ha ma az állami tanterv teljesen újja alakíttatnék, darab időre ismét a régi zavaros viszonyok merülnének fel hazai középiskolai tanügyünkben. Majd nagy elismeréssel méltatta a jelenlegi tanterv ellen némelyek részéről intézett illetéktelen támadásokat. Különösen elítélte azt a törekvést, mely a tanterv követelményeit azért akarja leszállítani, mivel a gymn. tanulók rendkívüli nagy létszáma miatt nem lehet sikeresen tanítani s nem lehet a tantervben megszabott célt elérni. Tantervünk egyik-másik tudományszakban ma is alantabb nivón áll a külföld hasonló tanterveinél, azért szerinte a középiskolai tanároknak nem az elérendő eszményi cél leszállítása, hanem az egyes osztályokba fölveendő tanulók létszámának korlátozása iránt kell mozgalmat indítani. Két irányban kívánja a tanterv revisióját. Egyfelől azért, hogy a nemzeti elem a középiskolába

nagyobb mértékben bevitessék, másfelől azért, hogy a tanulmányi rendet már-már veszélyeztető szerencsétlen görögpótló tanfolyam eltöröltessék. A nemzeti irányra vonatkozólag kimutatja, hogy Europa minden nagyobb államának középiskolái tantervét ma a nemzeti eszme dominálja s é tekintetben sürgeti a hazai föld ismertetésére szolgáló tájképeknek, történeti nagy eseményeinket ábrázoló fali képeknek s irodalomtörténeti arcképcsarnoknak iskoláinkban való felállítását (érdekes, hogy csaknem egyidejűleg a budapesti központi választmány is ez irányban tesz fölterjesztést a közokt. miniszternek), kívánja a magyar nyelv és hazai történelem tanárainak szaporítását. A görögpótló tanfolyamot nem tartja életrevaló alkotásnak, ha e tanfolyam tovább is fönmarad, akkor lélektani képtelenségekkel teljes tantervét alapos reformnak óhajtja alávetni. A tagok általános helyeslésével fogadott felolvasást a kör az országos tanáregyesületi közlönyben kívánja közrebocsátatni s a tanterv-revisió ügyét a legközelebbi közgyűlésre tárgyalásul kitűzi. (Debr. Prot. lap.)

***

— **Orosz tanügyi viszonyok.** Géresi Kálmán debreczeni főiskolai tanár az orsz. középisk. tanáregyesület debreczeni körének első közgyűlésén szabad előadásban ismertette az orosz tanügyi viszonyokat, melyeknek tanulmányozására a január és február hónapokat a közokt. kormány megbízásából Oroszországban töltötte. Előadásának rövid tartalma a következő:

Az orosz közoktatásügyiminiszterium jelenlegi vezetője Delianov gróf, egy 76 éves tevékeny férfi, a ki az iskolák látogatására az engedélyt készséggel adta meg.

A népoktatás meglehetősen fejletlen állapotban van; az uralkodásban nemrég beállott személyváltozás alkalmával ennek reformálását a közvélemény hangosan követelte, ez ideig még alig észrevehető sikerrel.

A középiskolák száma mind Pétervárott, mind a vidéken jelentékeny. Több teljes leánygymnasium van, Moszkvában egy olyan is, a hol a két classicus nyelvet a mi gymnasiumainkhoz hasonló arányban tanulják. Egy ily intézetben a serdülő leányok az Odysseiának bármely megjelölt helyét meglepő ügyességgel tudják fordítani.

A fűgymnasiumok között a legjobbak közé tartoznak az evangélikus és református német egyházak által Pétervárott fentartott ilyenemű intézetek. Az utóbbiak közé tartozik a Szent-Anna-gymnasium, melynek igazgatója, dr. König József, tudós kollegánknak sok becses felvilágosítással szolgált.

A gymnasiumok helyisége rengeteg épület, melyben tantermeken és imatermeken kívül téres nappali közös tartózkodó helyiség van. Bent lakik a direktor s az inspektor (amaz inkább az anyagi, emez a szellemi

ügyek intézője), mindkettő 8—10 szobás lakásban. Az összes tantermek ajtaján kis betekintő ablak van ellenőrzés végett.

A tandíj magas, 60 rubel (mintegy 80 frt), 10%-nek a tanári terület elengedheti. Mindenféle tanár és tanügyi hivatalnok gyermeke tandíjmentes. Szegény, jó tanulók tandíját gyakran egyesek adják össze.

A tanári fizetés kezdetben 750 rubel Pétervárott, 650 rubel a vidéken; ezért azonban az illető csak 12 óra adására van kötelezve, ha többet ad, óránként (egy éven át) 60 rubel a díjazása (20 óráért tehát Pétervárott $750 + 480 = 1230$ rubel jár, a mi épen a mi 1600 forintunknak felel meg). A legtöbb tanár azonban heti 26 órában működik, így jövedelme is mindjárt alkalmazása kezdetén jelentékeny. Öt év múlva a 750 rubeles alapfizetésből a 950 rubelesbe lép, kettőé egy-egy intézetnél később még magasabbra emelkedhetik.

A nyugdíj 25 szolgálati év után a teljes alapfizetés: 750 (vidéken 650) rubel; a legtöbb azonban tovább szolgál s húzza a nyugdíjat a fokozott fizetéssel együtt.

A középiskolák 12 tankerületbe (okrug) vannak osztva, melyek élén a főgondnok (popecityel) áll segédgondnokkal, kerületi inspektorokkal, nagy irodával stb. A finn nyelvű iskolákra e felügyelők hatásköre nem terjed ki, de a finnországi orosz iskolákra igen. A csuvas, tatár, kirgiz iskoláknak külön speciális inspektoraik vannak.

A főgondnoki stb. látogatás igen gyakori; a pétervári érettségi vizsgálatok alkalmával, egy intézetben legalább, maga a miniszter is megjelenik, kiváló édekü iskolai előadásokon, pl. görög színművek görög nyelvű előadásán, nagyhercegek is jelen vannak, szóval felső körökben s előkelők között a tanügy iránt nagy az érdeklődés. Az érettségi dolgozatokra súlyt fektetnek, azokat a főgondnok egyetemi tanárokkal is átnézetni.

A tanárképzés részint az egyetemen, részint a pétervári és nyezsini historiai s filologiai institut-ban történik, melyek 80—90 helylyel rendelkező internatussal vannak egybekötve. Az innét kikerült új nemzedék szám szerint ellátja már az ország szükségletét, de hogy az oktatás eredményessége tekintetében elérje majd a külföldön tanult, részben Németországból importált régebbi tanárokat, azt a jövő fogja megmutatni.

Egyetem van 8 teljes és a Tomszki (szibériai) még csak félig kiépített. A moszkvainak a hallgatók száma mintegy 4000, a kievien 2000, a charkovin 1000. A pétervári mellől az orvosi fakultás hiányzik (az orvosok kiképzése valami katonai hatóság vezetése mellett történik), helyette annál fényesebb, nagyszabású a vele kapcsolatban álló keleti fakultás.

Az egyetemeken a nagyszámú stipendiumok jelentékeny része a

közönség adakozásából került ki. A pétervári egyetemen a szegény tanulók segélyezésére egyik múlt évben 87,000 rubel fordított, ebből 80,000 stipendiumokra; a moszkvainál a tanulók segélyezése 158,000 rubel s ebből stipendium 122,000 rubel. Szent-Pétervárott van a Poljakov-féle internátus 120 tanulóra berendezve, ezt egy kereskedő alapította.

Nevezetes, hogy izraelita tanulókat az oroszországi közép- és felső iskolákba csak 3% erejéig vesznek fel, ezen felül senkit.

A rendszer erős nemzeti irányt mutat, az orosz nyelv tanulása vas szigorral kötelező, a tanügyi adatokat is néhány év óta a miniszterium csak orosz nyelven bocsátja közzé. Lengyelországban, persze, a lengyel nyelv használata erősen korlátozva van. (Debr. Prot. Lap.)

***

— **Nő egyetem Pétervárott.** A Pétervárott létesítendő női orvosi egyetem eszméje a csárnak teljes jóváhagyásával találkozott és a czár megadta az engedélyt az egyeten: felépítésére. Az egyetemet kizárólag női hallgatók fogják látogathatni. Ezzel kapcsolatosan a czár a gymnasiumok szaporítása mellett nyilatkozott és elrendelte, hogy azokban a klasszikus nevelésre még nagyobb gondot fordítsanak, mint eddig.

***

— **Kerületi tornaversenyek.** Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter az ezidei kerületi tornaversenyek idejéül a következő napokat tűzte ki. A besztercebányai verseny számára, melyben a besztercebányai, budapest fő- és székvárosi, budapestvidéki tankerületek középiskolái és tanítóképző intézetei vesznek részt, május 27. vagy rossz idő esetére május 28-án; a győri verseny számára, melyben a győri, pozsonyi és székesfehérvári tankerületek vesznek részt, május 30, esetleg 31-ik; a debreczeni verseny számára (debreczeni, kassai és szegedi tankerületek) június 2, esetleg 3-ikát; a nagyváradai verseny számára (nagyváradai, kolozsvári, nagyszombeni tankerületek) június 4-ét.

***

— **Tornajátékok füzetkéiben.** Ez a czime egy füzetes vállalatnak, mely Kókai Lajos kiadásában jelenik meg, s melyet Kovács Rezső a «Tornaügy» szerkesztője, Zsinger Árpád az «Athletic Club» művezetője, Bély Mihály a «Budai Tornaegylet» művezetője és Maurer János a «Nemzeti Tornaegylet» művezetője szerkesztenek. Eddigél négy füzetke jelent meg s mindegyik 3—5 játékot tartalmaz. Hogy a zsebkidású füzetkék s általuk a tornajátékok minél szélesebb körökben elterjedjenek, egy-egy füzet ára csak 5 kr s minden játék könnyen érthető módon van tárgyalva. E tulajdonságaiknál fogva a füzetkék mind a tornatanároknak, mind a tornázó ifjuságnak, de általában minden játék kedvelőnek a legmelegebben ajánlhatók.

— «A testi nevelés reformja» czimen tartott felolvasást dr. Ottó József az országos közegészségi egyesületben. Bevezetésében a tornászat keletkezését vázolta, s miként vettük át a németektől. Megemlíti az angol rendsor elsőségét és szükségesnek tartja a mi rendszerünk revisióját. Nevezetesen az összes útasítások átdolgozását javasolja. Áttérve a rendszer részleteire a katonai rendgyakorlatokból a minimumot óhajtja, de ezt jól begyakorolva. A szabadgyakorlatoknak 10 perczet szán, a szertornászra azonban nagy súlyt fektet, s ezekre vonatkozólag azt állítja, hogy országszerte kevés gondot fordítanak rájuk. A játék szélesebb körü elterjedése érdekében a belügyminiszter útján szelid felszólítást intéz tetne a főispánokhoz, hogy ezek terek létesítését előmozdítsák. Szeretné, hogy a két tornaóra délelőttre esnék, a játéknak pedig a délután maradna. Az intenzívebb oktatás érdekében s nem annyira ellenőrzési, mint inkább tanácsadási hivatással ajánlja torna-felügyelői állások szervezését. A meglevő tornatanároknak, kik valóban önfelálló munkát végeznek, megtartását s jobb fizetését kívánja, de a jövőre nézve a tanárjelölteknek köteleességévé teendő, hogy szerezzenek a tornából képesítést, s így a rendes tanárok látnák el a tornaoktatást. A tornatanító-képzés mostani módját csak az ügy kezdetleges stádiumában találja megengedhetőnek, és szükségesnek tartja, hogy a középiskolai tanár-képző épp úgy bővítsék ki tornatanár-képző szakkal, mint a paedagogium, mely polgári iskoláknak és képezdéknek liferál tornatanítókat. A kirándulásoknak és télen a korcsolyázásnak helyet kíván adni a test nevelés rendszerében. Végül felhívja a sajtót, hogy ez ügyet jobban felkarolja. E felolvasáshoz élénk vita is fűződött.

***

— Az egyetemi tanpénz-rendszer reformja ügyében dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatási miniszter 1895 febr. 7-én 7571. sz. a. a következő rendeletet intézte a budapesti tudomány-egyetem tanácsához :

«A budapesti tud. egyetemen az 1890. évi július hó 6-án kelt legf. elhatározás alapján életbeléptetett *tandij-rendszerből* — a mint arról közvetlen tapasztalásból és a vezetésem alatt álló miniszteriumhoz érkezett több kérvényből is meggyőződtem — némi visszásságok keletkeztek.

Minthogy elsőrendű érdek az, hogy az egyetemi tanár anyagi helyzete is olyan legyen, mely az igazságos és méltányos érdekek kielégítése szempontjából kifogás alá nem eshetik : ennél fogva addig is, míg az egyetem ügyét a maga egészében felkaroló törvényhozási és kormányzati intézkedések foganatosíthatók lesznek : sürgős feladatombul tűztem ki, hogy az idézett legfelsőbb elhatározással legkegyelmesebben jóváhagyott szabályzatban megállapított alapelveknek fentartása mellett, a jelzett visszásságokon lehetőleg segítsék.

Felhivom a tanácsot, hogy ezen szándékomat hozza a karoknak tudomására, s szólítsa fel azokat, hogy a kérdést vegyék beható tárgyalás alá, tegyék meg megfelelő javaslatokat, melyekre nézve lehetőleg még ezen tanév folyamában a tanácstól is indokolt véleményes jelentést kérek.»

E rendelet értelmében az egyes karok már írásba foglalták javaslataikat, melyeket legközelebb az egyetemi tanács is le fog tárgyalni.

***

— **Gymn. tantervünk revíziója** ügyében dr. Wlassics Gyula vallás-és közokt. miniszter a köv. két rendeletet intézte a közoktatási tanácshoz:

I. A tanügyi intézmények megszilárdítására és zavartalan működésük biztosítására irányuló intézkedéseken felül fontos feladata a közoktatási kormánynak, hogy tudomást vegyen mindazon óhajokról és bírálatokról, melyek a tanítás és nevelés ügyének tovább fejlesztése tekintetéből hivatalos jelentésekben, szakkörök tanácskozásaiban és az iskola iránt érdeklődő egyének nyilatkozataiban kifejezésre jutnak s hogy tervszerűen nyilvántartsa az elfogadott rendszer megvalósításában szerzett tapasztalatokat; hogy megállapíttassa a bíráló észrevételek valóját s e vizsgálat eredményéhez képest jelölje ki a további haladás irányait. Mert az elvszerűen megalkotott tanrendszer is részben a több évi tapasztalatból merített tanulságokra, a minőket elsősorban a tanárok, másod sorban gyermekeik előhaladását szívőkön viselő, művelt szülők szolgál-tathatnak.

Ily szempontból tekintve középoktatásunkat, különösen két irányban hangzanak fel évről-évre, bizonyos állandósággal, a bíráló észrevételek. Egyik az a megjegyzés, hogy tanulmányi rendünk túlságos követeléseket támaszt a fejlődő gyermeki lélekkel szemben, megterheli a tanuló szellemét, a testi fejlődés rovására — a «túlterhelés» kifogása. A másik észrevétel az, hogy középiskoláink tantervében a nemzeti jelleg nem jut kellőképen kifejezésre.

Tekintettel arra, hogy jelenlegi tanterveink és utasításaink már egy évtizedig vannak érvényben, indokoltnak vélem e nagyfontosságú kérdéseket a napirendre kitűzni. Teszem azt annyival inkább, mert a fenforgó kifogások — különösen a túlterhelés vádja — mindeddig csak igen nagy általánosságban mozogtak s inkább egyes jelenségekből, mint az összes működő tényezők tanulmányozásából merítették erejüket.

A túlterhelés elhárítására hivatali elődeim is nagy figyelemmel voltak. Egész sora van intézkedéseiknek, melyek részint közvetlenül, részint közvetve a túlterhelés ellen irányulnak. Ilyenekül említem a helyi tantervek intézményét, mely a különleges viszonyokból eredhető nehézségekkel szemben szabadabb mozgást biztosít az intézeteknek, az iskola-orvosok és egészségtan-tanárok rendszeresítését, az egészségtan megho-

nosítását, a testi nevelés különböző ágainak a tornának, játéknak, stb. fejlesztését, a kirándulások előmozdítását, a szemléltető tanítás megvalósítására vonatkozó intézkedéseket, legfőképpen azonban az 1890. évi XXX. t.-cikket, mely nagy mértékben könnyíti meg a tanulmányokban való előhaladást azon tanulóknak, kiknek különösebb nyelvtelhetségök nincsen. Ezenfelül konstatálnom kell, hogy tanterveink és utasításaink kifejezetten is a tanítás megkönnyítését iparkodnak érvényesíteni: az ismeretek kölcsönös vonatkoztatása és egybekapcsolása, a fokozatosság a tanító eljárásban, az alsó osztályokban a rokon tárgyak lehető csoportosítása, az oktatás súlypontjának az iskolába való áttétele, a formalistikus tanítás teljes elejtése és a tárgyi érdekek előtérbe helyezése, mind oly elvek, melyeket utasításaink erősen hangsúlyoznak.

Mindamellet ma is számosan vannak, kik túlterheléssel vádolják a középiskolákat. Egy részök helyi jellegűnek, a másik általánosnak mondja a bajt. Amazok szerint a túlterhelés csak elszórtan jelentkezik; okozói lehetnek egyes tanárok, kik kiszakítják saját tárgyukat a középiskolai oktatás egészéből, szertelen részletekkel nyomják el tanítványaikat, vagy talán nagyon sok írás-munkát rónak rájuk (a miben egyébként az igazgatói felügyelet hiányosságának is lehet része); továbbá előidézhetik szerintök a túlterhelést egyes szülők is, a magánoktatás túlhajtásával vagy gyermekeik testi fejlődésének ártalmas életrenddel való megakadályozásával.

A kifogásolók másik része a rendszerben, az országos intézkedések fogvatkozásaiban keresi a baj okát: jelesül, vagy a megszabott tananyag sokaságát s ennek megfelelően az engedélyezett tankönyvek terjedelmességét (néha az óraszámnak állítólag túlságos magasságát), vagy az osztályok tanulóinak törvényszabta maximumát, vagy az ú. n. szakrendszert, vagy a tanárképzést, vagy a népoktatás hiányos alapvetését, vagy mindezeket együttvéve említik fel a túlterhelés okául. Amazok szerint a rendszer megfelelő, csupán a végrehajtás hágy fenn helyenként kívánni valót; emezek magát a rendszert hibáztatják, mely szerintök túlságos követelésekre kényszeríti a tanárt.

A nézeteknek ezen eltéréseivel szemben s az adatgyűjtésnek eddigi hiányossága mellett a kérdés szerintem eldöntöttnek korántsem lévén tekinthető, fölötte kívánatosnak tartom, hogy a dolog mibenléte ne csak általánosságban, hanem részleteiben is megvizsgáltsék, különösen pedig, hogy alapos vizsgálat tárgyává tétessék, vajjon fennálló tanterveink nem szolgáltatnak-e mégis alapöt ezen gyakori vádra?

1. Felhivom e végből a közoktatási tanácsot, hogy a gymnasiumi és realiskolai tanterveinkben felkarolt tanítási anyagot minden egyes tantárgyra nézve vizsgálja át s e vizsgálat alapján nyilatkozzék:

vajjon mutatkozik-e túltengés a részletekben s melyekben? nem

lehet-e helyenkint s tárgyankint az általános képzés s a tanulmányi kapcsolat kellékeinek kockáztatása nélkül kevésbé jelentős anyagrészeket elhagyni, vagy könnyítés okából összevonni, illetőleg más kapcsolatba hozni, és pedig mily részleteket?

Nem szükséges-e az anyag egymásutánjában és elrendezésében könnyítésre vezető módosításokat tenni s ha igen, minő módosításokat?

Továbbá, nyilatkozzék a tanács ezen alkalommal a többi idevágó kérésekről is, a mennyiben azok a túlterhelés kérdésével vonatkozásban állhatnak: nevezetesen 1. a heti órák számáról, 2. a tankönyvekről, 3. az osztályok tanulóinak létszámáról, 4. a tanárképzésről, 5. a szakrendszeréről, 6. az írásbeli dolgozatokról, 7. a vizsgálati rendről, 8. a leckeórák beosztásáról, — s mindezekről a tanács kebelén kívül álló gyakorlati tanférfiakat, esetleg iskolaorvosokat is meghallgatva, összefoglaló jelentést és javaslatot tegyen, főfigyelemmel arra a kívánságomra, hogy a túlterhelés létele vagy nem létele, illetőleg minősége és terjedelme tantervünk tekintetéből lehetőleg teljes világításba helyeztessék.

2. Tanterveinknek ezen átvizsgálása alkalmával nyilatkozzék a tanács arról is, vajjon azok kellő figyelemben részesítik-e az úgynevezett nemzeti tantárgyakat: 1. a magyar nyelvet és irodalmat, 2. Magyarország történelmét és 3. földrajzát s általában van-e alapja azon, a képviselőházban is minduntalan megújuló kifogásnak, hogy tanterveinkben a nemzeti jelleg nem nyilatkozik kellőképen?

E végből legelső feladat lesz a tanterv általános elveit szemügyre venni s a művelődési elemek szerves összefüggését megvizsgálni, különösen pedig azon kapcsolatot, melyet a tantervek egyrészt az úgynevezett nemzeti tárgyak közt kölcsönös vonatkozásaikban, másrészt pedig a nemzeti tárgyak s a többi tanulmányok közt létesítenek. Legfontosabb e részben a magyar nyelvi és irodalmi tanítás helyzetének megállapítása. Megvizsgálandó, vajjon a jelenlegi tanterveknek azon elvi követelménye, hogy az összes nyelvi és irodalmi studiumok irányítása a magyar tanításnak legyen feladata, az anyag részletezésében kellően érvényesül-e, s hogy e követelmény az eddiginél nagyobb mértékben nem volna-e megvalósítható?

Másodszor revisio alá veendő a nemzeti tárgyak anyaga további két szempontból: a) Nem hiányzanak-e ezen anyagból oly elemek, melyek a nemzeti szellemű képzéshez lényegesen szükségesek, s ha igen, minő elemek ezek? A magyar nyelvi és irodalmi tanítás, a magyar történet és a magyar föld ismertetése, a mint tanterveink megszabják, kiterjeszkedik-e mindazon mozzanatokra, melyeknek hiányát a képzés nemzeti iránya sínylené meg? b) Az anyag tárgyalás módja, felosztása, elrendezése és csoportosítása s ezzel kapcsolatban a feldolgozásra szánt idő megfelel-e a méltányosan támasztható követelményeknek?

E tekintetben ismét következő kérdések merültek fel :

A magyar irodalmi tanításnak azon felosztása, melyet — egyébként elvszerűen — gymnasiumi tantervünk követ, nem volna-e mind sűrűbben felhangzó és jelentős érvekkel támogatott kívánságoknak megfelelően oly irányban módosítandó, hogy a magyar irodalom történeti ismertetésének két egész év jusson, mely felosztás nemcsak összes reáliskoláinkban, hanem felekezeti középiskoláink nagy részében is alkalmazásban van ?

Mi módon lehetne a magyar irodalmi tanítást közvetlenebbé tenni, azaz: elejét venni annak a nem alaptalan panasznak, hogy az írók olvasására kevés idő jut s hogy a tanítás általában kevésbé lelkesítő s a nemzeti irodalom őszinte szeretete csekélyebb most, mint azelőtt volt ?

Meg van-e az irodalmi tanítás anyagában a lényeges és kevésbé lényeges részek kellő aránya s eléggé gondoskodva van-e az újabb irodalom megismerhetőségéről is ?

A magyar történelemre nézve megvizsgálándó szintén az anyag felosztása, különösen abban a tekintetben, hogy e tanítás az alsó fokon, tehát ott, a hol csak kevésbé támaszkodhatik megelőző történeti tanulásra, elegendő idővel rendelkezik-e s nem volna-e inkább két évre elosztandó, hogy ilyen mélyebb nyomokat hagyjon a tanuló lelkében ?

Eléggé felkarolja-e az egyetemes történet tanítása a hazai eseményeket s eléggé gondoskodik-e a tanterv arról, hogy a világtörténelemnek a hazai történettel érintkező részei a megérdemelt figyelemben részesüljenek ?

A történelmi okulások összefoglalására szánt utolsó évben elégséges idővel rendelkezik-e a tanár a tantervben kitűzött cél tekintetéből ?

Gondoskodik-e kellőleg arról is, hogy a tanuló hazai alkotmányunk fejlődésével és jelen állapotával a középiskolai oktatás mértéke szerint megismerkedhessenek ?

Végül kellően intézkedik-e a tanterv arról, hogy a tanulók a magyar föld összes jellemző viszonyait megérthessék ?

A javaslatok úgy teendők meg, hogy az 1883. évi XXX. t.-cz. és az 1890. évi XXX. t.-cz. rendelkezéseivel ellenkezésbe ne jöjjenek, mert nem e törvények novellaris pótlását vagy a revisio útját akarom választani, hanem lehetőleg a rendeleti jog körében óhajtom az intézkedéseket fogatosítani.

II. Az 1890. évi XXX. t.-cz. s az ennek kapcsán kibocsátott tantervi intézkedések és módszeres utasítások immár egy teljes négy évi tanfolyamon keresztül érvényesültek.

Kívánatosnak találom, hogy ezen időszak lejártával a görög nyelv helyett megszabott tárgyak tanításának eddigi menete a maga összességében áttekintessék s a szóban levő intézmény, mely középiskoláink történetében új irányt jelez, a végrehajtás munkája közben szerzett tapasztalatok

talatok felhasználásával, de mindenesetre a törvény rendelkezéseinek érintetlenül hagyása mellett, lehetőleg tökéletesíttessék.

Az ország legkülönbözőbb vidékeiről érkezett jelentésekből, úgyszintén a szülők és érdekelt körök nyilatkozataiból megállapítható, hogy az 1890. évi XXX. t.-cz.-nek azon alapgondolata, mely szerint a gymnasiumi növendékeknek a klasszikus nyelvi tanulmányoktól legalább részben eltérő irány követésére s ennek révén egyéni hajlamaiknak lehető érvényesítésére magában a gymnasiumban is alkalmat kell adni, tényleges szükségleteinknek, különösen nyelvi viszonyainknak megfelel.

A kétnemű irány felkarolásának aránya is általában megnyugtatónak mutatkozik, mert bár a görögül tanuló és a görög nyelv helyett választható tárgyak tanfolyamára iratkozott növendékek átlagos számaránya még nem tekinthető végleg megállapodottnak, mindamellett az eddigi fejlődés, mely sem az egyik, sem a másik irány felé való túltengést általában véve nem mutat, arra vall, hogy a szülőket és iskolákat nagyobbára helyes érzék vezérelte a törvény intencióinak felismerésében és megvalósításában.

Állítható, hogy az 1890. évi XXX. t.-cz. a nyelvtanulás tehetsége szempontjából a szellemi erők gazdaságosabb megosztását és okszerűbb értékesítését eredményezte.

Midőn azonban a közoktatási kormány a törvény alapelveinek helyességéről tanúskodó tapasztalatokat, úgyszintén a végrehajtásnak elismerésre méltó készségét megnyugtató tudomásul veszi, nem zárkozhatik el tekintete azon nehézségek elől sem, melyek a görög nyelv helyett megszabott tárgyak tanítása alkalmával a lefolyt négy évi időközben felmerültek.

E nehézségeknek lehető elhárítása s általában a compensatio intézményeinek tökéletesítése törekvésem tárgyát képezvén, felhívom a közoktatási tanácsot, hogy a görög nyelv helyett választható tárgyak tanulmányát a tanulmányi rend, tanítói eljárás és eredményesség tekintetéből beható vizsgálat tárgyává tegye, különös figyelemmel azon tanulságokra és adatokra, melyeket erre vonatkozólag az 1891., 1892., 1893. és 1894. évi gymnasiumi zárójelentések és a m. évi érettségi vizsgálati ügyiratok szolgáltatottak, nemkülönben azon személyes tapasztalatokra, melyeket a tanácsnak hivatali elődeim által kiküldött iskolalátogatói egyes gymnasiumokban szereztek.

E vizsgálat legfőbb tárgyát az 1890. évi 30820. sz. a. kelt miniszteri rendelettel kibocsátott tanterv revíziója fogja képezni, melynek megfelelő keresztülvitele céljából néhány főbb kérdésre hívom fel a tanács figyelmét:

1. Megfontolás tárgyává teendő, vajjon nem volna-e lehetséges az 1890. évi XXX. t.-cz. 2. §-ában gyökerező, azon el nem tagadható pæda-

gógiai nehézséget, mely abból ered, hogy az irodalmi tanulmányban előforduló némely elemek a közös irodalmi tanulmányban is befoglaltatnak, a tantervnek ezen revíziója kapcsán megfelelő intézkedésekkel, esetleg bővebb utasító észrevétekekkel a lehetőségig kis mértékre leszál-
lítani?

2. Megvizsgálandó, hogy mennyiben alapos azon többször felmerült panasz, mely szerint a görög nyelv helyett választható tanulmánynak irodalmi részei közt vannak az általános tanterv szempontjából nem eléggé értékesek, nem eléggé képző hatásúak?

3. Panaszképen említették, hogy a tanterv irodalmi részében oly művek is szerepelnek, melyek tárgyi vonatkozásai, tárgyalás módjuk és szerkezetük szempontjából meghaladják azon osztály értelmi fejlettségét, mely osztály számára azokat a tanterv elészabja. Különösen az V. osztályra megállapított prózai anyag (pl. a Kármán műveiből vett részletek és Thukydides) szolgáltatott ismételve alkalmat ily természetű észrevételekre.

4. Míg az V—VII. osztályokban heti 5 órát szán az országos tanterv a görög nyelvi és irodalmi tanításnak, a görög nyelv helyett választható két külön tárgy az ő soknemű elemeivel összesen csak heti 4—4 órával rendelkezik. Felmerült a kérdés, hogy a felhasználatlanul hagyott ötödik óra nem volna-e célszerűen értékesíthető a görög nyelv helyett megszabott tárgyakra, sőt voltak egyes gymnasiumok, melyeknek tanárkarai ezen irányban concret indítványokat tettek. Kívánom, hogy a tanács a tanterv átvizsgálása alkalmával ezen kérdéssel is behatóan foglalkozzék s esetleg javaslatot is tegyen, hogy a fenmaradó heti 1—1 óra a compensatio két tárgya közül, melyeknek javára volna hasznosítandó? s nem volna-e például indokolt az irodalmi tárgynak görög vonatkozású elemeit ilyképen erősíteni, különösen pedig a görög íróknak magyar fordításban való olvastatását szélesebb körűvé tenni?

5. A görög nyelv helyett választható rajz tanterve az V. és VI. osztályban kizárólag szabadkézi rajzi elemeket tartalmazván, felmerült azon észrevétel, hogy a VII. osztály ábrázoló geometriai anyaga és az alsó osztályok rajzoló geometriai anyaga közt a két évi megszakítás következtében nincsen meg a kívánatos tantervi kapcsolat. Elvárom, hogy a tanács e tekintetben is nyilatkozzék, s általában a rajzi anyag felosztását mérje össze a gyakorlatban szerzett tapasztalatokkal.

6. Vegye vizsgálat alá a tanács a görög nyelv helyett megszabott tárgyak tankönyvirodalmát s nyilatkozzék arról, hogy a meglevő tankönyvek írói általában helyesen valósították-e meg a törvényben kitűzött célokat? hol és mely irányban mutatkoznak még hiányok? nem szerföllött terjedelmesek-e ezen tankönyvek? stb.

Végül ajánlom a tanácsnak, hogy mindezen s más idevágó kérdé-

sekre nézve hallgasson meg a tanács kebelén kívül álló szakértőket is, különösen pedig oly tanárokat, kik a görög nyelv helyett megszabott tárgyakat tanították vagy tanítják, s ennél fogva a tantervet gyakorlatilag kipróbálták.

ÚTBAIGAZÍTÁSOK, ÉSZREVÉTELEK.

10. kérdés. *Mi módon ejtendő meg leghelyesebben a prózai és költői olvasmányok szóbeli reproductiója az iskolában?*

Engedje meg i. t. szerkesztő úr, hogy a fölvetett kérdést főleg a középiskola keretén belül vegyem szemügyre s itt első sorban a magyar nyelv és irodalom (s a magyar-görög írók) tanításában, mint a melyben legtöbb az olvasmány s a mely egész súlyával és terjedelmében az olvasmány alapjára van fektetve.

Az utóbbi körülményből nyilvánvaló a szóban lévő kérdés rendkívüli fontossága. Mert ez alap szilárdsága és termékenysége kiválóan attól függ, hogy az olvasmány első tárgyalásán túl miképen ejtjük módját; hogy mennél inkább átmenjen a növendék vérébe, a mirek legtermészetesebb alkalmá és egyszersmind próbája épen az olvasmányról való beszámolás vagy — a mint kérdésünk nevezi — annak szóbeli reproductiója.

Tanterveink s az «Utasítások», a melyek főleg a magyarnyelvi és irodalmi oktatást, illetőleg minden fontosabb mozzanatra nézve oly nagybecsű útmutatást nyújtanak, e kérdésnél se hagynak tájékozatlanul. A dolog természetéből folyólag kétféle reproductiót említenek: 1. a *pusztán tartalmi* és 2. a *szószertintit*, vagyis az «*emlézés*»-t.

Az olvasmány célja és természete szerint hol csak az *első*t, hol *mind a kettőt* alkalmazzuk.

A legáltalánosabb szempontoknak, a melyek az olvasmány számon kérésénél kisebb-nagyobb fontossággal fölmerülnek: a *tartalom ismétlése* és a *nyelvgyakorlás* szempontjainak legjobban megfelel a *pusztán tartalmi reproductió*. Megkivánjuk, hogy a tanuló az olvasmányról *saját szavaival* adjon számot, hogy meggyőződjünk, helyesen felfogta-e, meg azért is, hogy nyelvkészletét alkalmazni, mintegy forgatni, s kifejezésbeli ügyességének próbáját legyen kénytelen adni. Megjegyzendő, hogy az oktatás alsóbb fokán, de később is a szükséghez képest az összefüggő tartalmi reproductiót megelőzőleg előbb csak vezető kérdéseinkkel és ezeknek fonalán kérjük számon az olvasottakat s csak azután mondatjuk el egyfolytában az olvasmányt.

A *pusztán tartalmi reproductió* elégséges még ott is, a hol az olvasmány logikai szerkezete, az inventió és compositió szempontjai az ural-